

УДК 89.65.5

Гнатюк Лілія Романівна¹,

канд. арх., доцент

Яценко Єлизавета Олександрівна²

Національний Авіаційний Університет, Київ

E-mail: qvinse@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СКУЛЬПТУРНОЇ ЧАСТИНИ БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ»

Анотація: в даній статті досліджується особливості формування скульптури парку «Олександрія», а саме з'ясовано символічне та алегоричне значення сучасних скульптур «Олександрії», що доповнює загальну картину різнопланових досліджень цього ландшафтного об'єкту та значно збагатить уявлення про художній задум парку.

Паркова скульптура розглядається не лише як елемент загального ансамблю у вітчизняному садово-парковому мистецтві, але й як окремих вид скульптури, що має власну мистецьку цінність та семантичне значення.

Скульптурні твори «Олександрії» є тією складовою, що додає змісту парковим композиціям і мають власну мистецьку цінність. Кожен елемент у ландшафтних об'єктах періоду ХХ-ХХІ століття не з'являється випадково і, як з'ясувалося, пов'язаний з літературною та релігійною основою, а також з шануванням періоду життя самих власників парку.

Ключові слова: дендрологічний парк, ландшафтний парк, сучасна скульптура, символіка, алегорії, садово – паркове мистецтво.

Постановка проблеми. Дендрологічний парк "Олександрія" – шедевр пейзажного ландшафтного мистецтва XVIII-XIX століття.

¹ © Гнатюк Л.Р.

² © Яценко Є.О.

Білоцерківський парк у XVIII-XIX ст. міг представити визначну колекцію скульптур, яка на жаль збереглася лише частково, але навіть сьогодні має значну мистецьку цінність.

Дослідження символіки, алегорики та стилістики паркової скульптури парку «Олександрія» актуальне з погляду встановлення цілісної картини розвитку садово-паркового мистецтва на теренах України.

Після 1917 року, коли Браницькі втратили свої володіння, починається сучасний період існування парку, який охоплює XX-XXI століття. Перша половина минулого століття відзначилася значними руйнуваннями композицій парку і його загальним занепадом, але після передачі його відання Академії наук, розпочинається етап відродження парку. Значних змін зазнала і скульптурна частина парку, що потребує додаткових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість теоретичних праць присвячена садово-парковому мистецтву України XVIII-XIX століття, зокрема парку «Олександрія». Друковані праці у галузі ландшафтного мистецтва переважно туристичного характеру, або містять загальні відомості про парк – монографії С. Галкіна [1, 2, 3] А. Салатича [13], М. Грисюка [4], роботи К.М. Гамалії [5], присвячені історико-природничому аспекту та дослідження композиційно-панувального вирішення цих об'єктів – роботи І. Косаревського та Д. Родічкіна [12], а також О.І. Родічкіної [12], В.Я. Маланюк [10]. Як правило, скульптура як важливий композиційний елемент у структурі паркового ансамблю згадується лише опосередковано, і лише у випадку найвідоміших творів розглядається семантичне значення. Сучасна скульптура розглядається в різних аспектах особливостей формоутворення [8, 9], але в наявних джерелах відсутнє ґрунтовне опрацювання теми сучасної паркової скульптури парку «Олександрія».

Мета. Виявити особливості формування сучасної скульптурної частини парку «Олександрія», розглянути символічне та алегоричне значення сучасних скульптурних об'єктів.

Основна частина. Художньо-образна мова паркової скульптури досить різноманітна, загальна тематика якої втілюється через символи, алегорії та метафори, що допомагають відвідувачеві цілісно відчути ідейний задум автора.

У 60-ті роки ХХ століття на території парку були проведені розкопки під керівництвом М.М. Грисюка [4], які дали можливість сформуванню музейної колекції скульптур.

Пізніше при проведенні відновлювальних робіт під керівництвом Д. Криворучка [7] у парку переобладнано джерело «Лев» (рис.1). Згідно з проектом у схил яру півколом відкритками врізана стіна: мур з буту мозаїчної кладки упуштошовку. Зі стіни через кам'яний жолоб стікає вода. Майданчик при підході заощений кам'яними плитами. Неподалеку кам'яний стіл з лавами. На фоні стіни – чавунна скульптура сидячого лева. Підхід з Великої поляни – парадний, на широких кам'яних сходах, які на схилі розходяться в протилежні боки овальними маршрутами [7, С.87]. Загалом, символічне значення даної ділянки не змінилося, інше втілення отримали образи левів – із величного лежачого, спочиваючого звіра, вона стали більш агресивними з відкритою пащею, що видає переможний рик (сидячий лев) [7].

а) «Лев» (сидячий)

б) «Лев» (лежачий)

Рис.1 Джерело

У західній частині парку архітектор вирішив розвинути тематичну лінію, не характерну для «Олександрії». Опираючись

на твори Лесі Українки, розмістив у парку скульптури «Потерчата» (рис.2) і «Той, що у скелі сидить» (рис.3). У народних повір'ях потерчата — померлі нехрещені діти, що живуть по озерах і болотах. Вони можуть заманювати людей і ходять у темноті з каганчиками. [13, С.474 - 475]. Їх скульптури розташовані над порослим кущами ставом.

Образ «Того, що у скелі сидить», як і у творах Лесі Українки, уособлює одухотворену природу, яка втілюється у алегоричні образи або скоріше персоніфікується [13,С.474].

Такі експерименти Д.Криворучка не відповідали історичній основі, на якій створювався парковий ансамбль, але на сьогодні ці твори вже є невід'ємною частиною «Олександрії» [6,С.56].

Рис.2. Скульптура «Потерчата»

Рис. 3. Скульптура «Той, що в скелі сидить»

У 1988 році у парку споруджено пам'ятник «Лаву декабристів» на честь декабристів, які тут часто бували (рис.4) (художник - архітектор В. Гнезділов, скульптор В.Чепелик). Дана композиція передає дух первісної «Олександрії», адже у пейзажних парках сентименталізму та преромантизму однією з умов налаштування на задумливий мрійливий лад були забуті на лавах в усамітнених місцях певних речей, наприклад букетів або вінків із квітів. «Забуті» плащ та шабля створюють враження ніби дійсно можемо доторкнутися до славетного минулого колишнього маєтку Браницьких, пройти тим же

алеями, посидіти на тих же лавах, що й його засновники та їх гості [11].

Рис. 4. Пам'ятник «Лави декабристів»

В окремих куточках парку встановлено сучасні бронзові скульптури, реконструйовані в 1980-1993 рр. для заміни втрачених історичних. Серед них: «Меркурій» (рис.5,а) (скульптор В.Клоков) – на клумбі навпроти колонади «Луна», «Діана» (рис.5,б) - біля декоративного озера в нижній частині Великої галявини; «Аполлон» (рис.5,в) – на Малій галявині; «Гладіатор» (рис.5,г) – на історичному п'єдесталі, неподалік греблі ставу «Дзеркальний» на честь зятя графів Браницьких – Михайла Воронцова; «Китайці» (рис.5,д) (скульптор Р. Гельман, 1993р.) – біля Китайського містка, на історичних п'єдесталах. А також пам'ятний знак на честь 200-річчя заснування парку (рис.5,е).

Виконаний Р. Гельман, пам'ятний знак являє собою високий п'єдестал, прикрашений рельєфними зображеннями і написом, увінчаний скульптурою ангела, який тримає у руці гілку. Такий образ викликає паралель із благою звісткою – коли голуб приніс зелену гілочку [10,С.45]. Так само ангел сприймається як світлий образ, який є посередником між світом земним і небесним, не дарма їх статуї встановлювались як меморіальні [12, с.66]. Цей знак може також були даниною колишній власниці парку О. Браницькій, яка не палаци будувати, а саджати [15]. Ангел з гілкою в руці – символ

поєднання волі божественної (природи) і людської (мистецтва) при створенні парку.

а) Статуя «Меркурій»

б) Статуя «Діана»

в) Статуя «Аполлон»

г) Статуя «Гладіатор»

д) Статуї «Китайці»

е) Пам'ятний знак «Ангел»

Рис.5.. Реконструйовані історичні скульптури парку «Олександрія»

Єдиним релігійним образом є скульптура Діви Марії (рис.6). Створена за католицькою традицією, втілює символ непорочності [6].

В останні роки у парку було встановлено скульптурну композицію на кургані «Кінська могила» (рис.7). У пейзажних

парках цього періоду розповсюдженою практикою було встановлення меморіальних знаків на честь померлих улюбленців, найчастіше собак або коней. Дана композиція присвячена коням, загнаним через важливу місію своїх господарів – тобто вони поплавилися своїм життям заради господарів [14, С.225].

Рис.6. Скульптура
«Діва Марія»

Рис.7. Скульптурна композиція на
кургані «Кінська могила»

Рельєф зображує голову коня із пишною гривою. Ця тварина завжди була символом сили і благородства, а в даному випадку ще й самопожертви.

Висновки. Виявлено, що особливостями формування скульптурної частини Білоцерківського дендрологічного парку «Олександрія» є символи та алегорії сучасної скульптури.

Перспективи подальших досліджень. Передбачено подальші дослідження щодо символіки та алегорії скульптурної частини парку, які зберігаються в музеї, а саме такі статуї як «Смирення», «Спляча Аріадна», «Три грації», «Октавіан Август» та ін., бюсти Париса, Мінерви тощо

Література

1. Галкін С.І., Осика М. «Олександрія» – рукотворне диво. Розповіді про всесвітньовідомий дендропарк у місті Біла Церква Київської області. Біла Церква: ПЦ «Дельфін», 2003. 104с.

2. *Галкін С. І.* Парк «Олександрія». Історія та сучасність. Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2013. 104с. ISBN 978-617-604-029-3

3. *Галкін С. І.* Структура та символіка старовинного парку «Олександрія» в білоцерківській резиденції графів Браницьких [Текст] / С. Галкін, О. Гурковська, Є. Чернецький. 2-ге вид., доп. Біла Церква: Вид. Яніна, 2007. 96с. – ISBN 978-966-8545-79-5

4. *Грисюк М. М.* Парк "Олександрія". Київ: «Наукова думка», 1969. 71с.

5. *Гамалія К. М.* Садово-паркові ансамблі України XVIII-XIXст. в історико-природничому контексті [Текст]: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07/ Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва. К., 2007. 172 арк. – Бібліогр.: арк. 162-172.

6. *Косарецька Р. О.* Семіотика архітектурно-пейзажних формоутворень доби класицизму в Україні на прикладі білоцерківського парку «Олександрія»: дис... канд. архітектури: 18.00.01/ Київ. КНУБА. Київ, 2007. 214 арк.

7. *Криворучко Д. М.* Олександрія. К.: «Будівельник». 1979. 90с

8. *Кузнецова І.О., Кащенко А.В., Гришук І.А.* Засоби формоутворення сучасної круглої скульптури // Теорія та практика дизайну: зб. наук. праць: Національний авіац. ун-т. Київ, 2013. Вип.3. С.78-86.

9. *Кузнецова І.О., Оксенюк Ю.В.* Скульптури із вторинних матеріалів: типи, види та функції // Теорія та практика дизайну: зб. наук. праць: Національний авіац. ун-т. Київ, 2013. Вип.3. С.87-94.

10. *Маланюк В. Я.* Архітектурно-композиційні закономірності садибно-паркових утворень Київщини кінця XVIII – поч. XIX ст.: дис. ... канд. архітектури: 18.00.01/ Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Київ. 2007. 212 с.

11. *Павлюченко В. І.* Відголоски історичних таємниць у семантиці інтимних меморіальних влаштувань дендропарку «Олександрія» м. Білої Церкви // Археологія: спадок віків: матеріали Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, Біла Церква, 7-8 квітня 2011р. с.244-247.

12. *Родічкін І. Д.* Старовинні маєтки України: Книга-альбом / І.Д. Родічкін, О. І. Родічкіна. К.: Мистецтво, 2006. 384с.

13. *Салатич А. К.* Парк Олександрія в Білій Церкві. К.: вид-во Академії архітектури, 1949. 106 с.

14. Скульптура XVIII-начало XX века. Каталог/Государственный русский музей. Л.: «Искусство», 1988. 321с.

15. Чернецький Є. А. Браницькі герба корчак. Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2003. 134с.

References

1. *Halkin S.I., Osyka M.* «Oleksandriia» – rukotvorne dyvo. Rozpovidi pro vsesvitnovidomyi dendropark u misti Bila Tserkva Kyivskoi oblasti. Bila Tserkva: PTs «Delfin», 2003. 104s.

2. *Halkin S.I.* Park «Oleksandriia». Istoriia ta suchasnist. Bila Tserkva: Vydavets Pshonkivskiyi O.V., 2013. 104s. ISBN 978-617-604-029-3

3. *Halkin S. I.* Struktura ta symbolika starovynnoho parku «Oleksandriia» v bilotserkivskii rezydentsii hraviv Branytskykh [Tekst]/ S. Halkin, O. Hurkovska, Ye. Chernetskyi. 2-he vyd., dop. Bila Tserkva: Vyd. Yanina, 2007. 96s. – ISBN 978-966-8545-79-5

4. *Hrysiuk M. M.* Park "Oleksandriia". Kyiv: «Naukova dumka», 1969. 71s.

5. *Hamaliia K. M.* Sadovo-parkovi ansambli Ukrainy KhVIII-XIXst. v istoryko-pryrodnychomu konteksti [Tekst]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.07/ Tsentr doslidzhen naukovo-tekhnichnoho potentsialu ta istorii nauky im. H. M. Dobrova. K., 2007. 172 ark. – Bibliohr.: ark.. 162-172.

6. *Kosarevska R. O.* Semiotyka arkhitekturno-peizazhnykh formoutvoren doby klasysyzmu v Ukraini na prykladi bilotserkivskoho parku «Oleksandriia»: dys... kand. arkhitektury: 18.00.01/ Kyiv. KNUBA. Kyiv, 2007. 214 ark.

7. *Kryvoruchko D. M.* Oleksandriia. K.: «Budivelnyk». 1979. 90s

8. *Kuznetsova I.O., Kashchenko A.V., Hryshchuk I.A.* Zasoby formoutvorennya suchasnoi kruhloi skulptury // Teoriia ta praktyka dyzainu: zb. nauk. prats: Natsionalnyi aviats. un-t. Kyiv, 2013. Vyp.3. S.78-86.

9. *Kuznetsova I.O., Okseniuk Yu.V.* Skulptury iz vtorynnykh materialiv: typy, vydy ta funktsii // Teoriia ta praktyka dyzainu: zb. nauk. prats: Natsionalnyi aviats. un-t. Kyiv, 2013. Vyp.3. S.87-94.

10. *Malaniuk V. Ya.* Arkhitekturno-kompozytsiini zakonimirnosti sadybno-parkovykh utvoren Kyivshchyny kintsia KhVIII – poch. XIX st.: dys. ... kand. arkhitektury: 18.00.01/ Natsionalna akademiia obrazotvorchoho mystetstva i arkhitektury. Kyiv. 2007. 212 s.

11. Pavliuchenko V. I. Vidholosky istorychnykh taiemnyts u semantytsi intymnykh memorialnykh vlashtuvan dendroparku «Oleksandriia» m. Biloi Tserkvy // Arkheolohiia: spadok vikiv: materialy Mizhnar. nauk. konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh, Bila Tserkva, 7-8 kvitnia 2011r. s.244-247.

12. Rodichkin I. D. Starovynni maietky Ukrainy: Knyha-albom / I.D. Rodichkin, O. I. Rodichkina. K.: Mystetstvo, 2006. 384s.

13. Salatysh A. K. Park Oleksandriia v Bilii Tserkvi. K.: vyd-vo Akademii arkhitektury, 1949. 106 s.

14. Skulptura XVIII-nachalo KhKh veka. Kataloh/Hosudarstvennyy russkiy muzei. L.: «Yskusstvo», 1988. 321s.

15. Chernetskiy Ye. A. Branytski herba korchak. Bila Tserkva: Vydavets Pshonkivskiy O. V., 2003. 134s.

Аннотация

Гнатюк Л.Р., Яценко Є.О.. Особенности формирования современной скульптурной части Белоцерковского дендрологического парка «Александрия». В данной статье исследуются особенности формирования скульптуры парка «Александрия», а именно установлено символическое и аллегорическое значение современных скульптур «Александрии», что дополнит общую картину разноплановых исследований этого ландшафтного объекта и значительно обогатит представление о художественный замысел парка.

Парковая скульптура рассматривается не только как элемент общего ансамбля в отечественном садово-парковом искусстве, но и как отдельный вид скульптуры, имеет собственную художественную ценность и семантическое значение.

Скульптурные произведения «Александрии» является той составляющей, добавляет содержания парковым композициям и имеют собственную художественную ценность. Каждый элемент в ландшафтных объектах периода XX-XXI века не появляется случайно и, как выяснилось, связан с литературной и религиозной основой, а также с существованием периода жизни самих владельцев парка.

Ключевые слова: дендрологический парк, ландшафтный парк, современная скульптура, символика, аллегии, садово - парковое искусство.

Abstract

Gnatyuk L.R., Yatsenko Y.O.. Features of the formation of the modern sculptural part of the Bila Tserkva dendrological park "Alexandria". In this article, we explore the peculiarities of the sculpture of the Alexandria park, namely, clarifying the symbolic and allegorical significance of the contemporary "Alexandria" sculptures, which

complements the general picture of the diverse studies of this landscape object and greatly enriches the idea. of the artistic design of the park.

The artistic language of the park sculpture is quite diverse. Based on the general themes of the Alexandria park ensemble, symbols, allegories and metaphors are introduced into the role, helping the visitor to feel the author's ideological intention holistically.

The main thematic cycles which are devoted to sculptural works are revealed, their symbolic significance is determined, according to historical and political realities of that time.

Some sculptural works, which appear on historical photographs, drawings and engravings, are established. The results of recent archaeological excavations by V. Pavlyuchenko, which shed light on the significance of some compositions, are analyzed. An explanation of the literary basis laid down in the foundation of the creation of "Alexandria" is given.

Park sculpture is considered not only as an element of the general ensemble in the country's landscape gardening, but also as a separate type of sculpture, which has its own artistic value and semantic value.

Sculptural works of "Alexandria" are the component that adds content to park compositions and have their own artistic value. Each element in the landscape objects of the period of the XX-XXI century does not appear by chance and, as it turned out, is connected with the literary and religious basis, as well as with the commemoration of the owner's period of life of the park themselves.

Keywords: dendrological park, landscape park, modern sculpture, symbols, allegories, garden art.

Стаття надійшла в редакцію 31.01.2018 р.

Стаття прийнята до друку 05.02.2018 р.